

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА ВІЙНА ЯК ФАКТОР ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

Сіленко Алла Олексіївна

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки
Одеського національного економічного університету
ORCID ID: 0000-0001-9420-0019
Researcher ID: GRJ-9250-2022

У статті розглядається інформаційно-психологічна війна як фактор військових конфліктів. Проаналізовано підходи класиків теорії інформаційного суспільства, поняття та сутність інформаційно-психологічної війни. Проведено порівняльний аналіз інформаційно-психологічного впливу у світових війнах XX ст. Досліджено значення пропаганди в інформаційно-психологічній війні. Обґрунтовано роль інформаційно-психологічного впливу в російсько-українській війні. Визначено роль медіаграмотності людей в умовах війни. Для досягнення мети дослідження застосовувалися теоретико-методологічні підходи: структурно-функціональний, системний, порівняльний, нормативно-ціннісний. Дано авторське визначення інформаційно-психологічної війни – це синтез інформаційних та психологічних технологій, спрямованих на індивідуальну, групову та масову свідомість людей з метою зміни їхніх поглядів, думок, установок, моделей поведінки. Порівняльний аналіз інформаційно-психологічного впливу у двох світових війнах XX ст. показав, що пропагандистські методи, спираючись на досягнення психологічної науки, ставали все більш досконалими та витонченими. У російсько-українській війні 2022 р. противник маніпулює інформацією, використовуючи технології психологічного впливу, спрямовані на військових та мирних громадян. Їх мета – зниження бойового духу захисників України та створення панічних настроїв серед населення. Таким чином, є гостра необхідність захисту громадян в інформаційному просторі. Основним засобом, здатним допомогти людям набутти емоційну стійкість і не піддаватися психологічному впливу, є медіаграмотність. Перспективами подальшої розробки даної теми є продовження дослідження психологічного впливу на людину та суспільство на основі нових знань у галузі соціальної психології з метою навчитися його розпізнавати та контролювати.

Ключові слова: інформаційно-психологічна війна, військовий конфлікт, психологічний вплив, пропаганда, медіаграмотність.

Silenko A. INFORMATION AND PSYCHOLOGICAL WARFARE AS A FACTOR IN MILITARY CONFLICTS

The article considers information-psychological warfare as a source of military conflicts. The approaches of the classic theory of informational cooperation are analyzed, understanding the essence of informational-psychological war. A comprehensive analysis of the informational and psychological influx in the world wars of the 20th century was carried out. The importance of propaganda in the information-psychological war has been explored. The role of informational and psychological influx in the russian-Ukrainian war is grounded. The role of people's media literacy in the minds of the war is identified. To achieve further research, theoretical and methodological approaches were adopted: structural-functional, systemic, level-based, normative-valuable. A summary has been compiled about those that have not yet ended the hidden meaning of the informational-psychological war. The authors have clearly spoken out on various aspects of this concept. The author's account of the information-psychological war is given – a synthesis of information and psychological technologies directed at the individual, group and mass awareness of people by changing their views, thoughts, attitudes, behavioral models. A contemporary analysis of the informational and psychological influx in the two world wars of the 20th century. showing that propaganda methods, based on the achievements of psychological science, became more and more thorough and sophisticated. The russian-Ukrainian war will begin in 2022. the enemy manipulates information, vikoryst and psychological infusion technologies, directly targeting military and civilian citizens. Their meta is a decrease in the morale of the inhabitants of Ukraine and the creation of panic among the population. Thus, there is an urgent need to protect citizens in the information space. The main way to help people gain emotional stability and not succumb to psychological influx is media literacy. The prospects for further development of this are the continuation of the investigation of the psychological influx on people and marriage on the basis of new knowledge from social psychology with a method of learning to recognize and control it.

Key words: information-psychological war, military conflict, psychological influx, propaganda, media literacy.

Вступ. Актуальність теми статті полягає в тому, що інформаційно-психологічна війна (ІПВ) давно вже стала потужним засобом протистояння як у зовнішній, так і у внутрішній політиці сучасних держав. Внаслідок російської агресії Україна виявилася об'єктом не лише військового, а й інформаційно-психологічного нападу. Інформаційно-психологічні операції (ІПСО) противника спрямовані на підірив усіх систем життєзабезпечення України й насамперед на масову свідомість українського суспільства, психічного здоров'я українців.

Вплив інформаційно-психологічного середовища на масову свідомість вивчали класики теорії інформаційного суспільства М. Маклюен, Г. Лассуелл, П. Лазарсфельд, Ф. Уебстер та ін. Сутність інформаційно-психологічної війни досліджують О. Копан, О. Марунченко, А. Гізун, О. Кіндратець, Б. Кобільник, М. Маркова, І. Патлашинська, О. Євдокімова та ін. Різні аспекти інформаційної війни вивчали О. Караман, І. Жаровська, Н. Ортинська, О. Данильян, О. Дзьобань та ін. Філософському аналізу пропаганди в інформаційному суспільстві присвячені роботи М. Шмиголя, Ю. Юшкевич та ін.

Незважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених розгляду поняття, сутності, наслідків інформаційно-психологічної війни, питання інформаційно-психологічного впливу в умовах війни продовжує залишатися актуальним.

Метою статті є розгляд інформаційно-психологічної війни як фактора військових конфліктів. Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**: проаналізувати підходи класиків теорії інформаційного суспільства; розглянути поняття та сутність інформаційно-психологічної війни; провести порівняльний аналіз інформаційно-психологічного впливу у світових війнах ХХ ст.: дослідити значення пропаганди в інформаційно-психологічній війні; обґрунтувати роль інформаційно-психологічного впливу в російсько-українській війні; дослідити розвиток медіаграмотності людей в умовах війни.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження застосовувалися теоретико-методологічні підходи: структурно-функціональний, системний, порівняльний, нормативно-ціннісний.

Результати. Ще в Стародавній Греції глашатаї під виглядом державних наказів-едиктів поширювали політичні заклики та викриття. Часто ці викриття стосувалися непристойних на той час подробиць особистого життя противників, порушення моральних норм і т. п.

Інформаційному впливу на противника присвятив свій трактат «Мистецтво війни» давньокитайський філософ Сунь-Цзи. Вважаючи інформацію за основу війни, він запропонував такі заходи протистояння ворогові: розкласти все добре, що є у ворожій країні; схилити авторитетних діячів супротивника до скоєння злочинів; дискредитувати авторитет керівництва супротивника в очах громадськості; не гребувати співпрацею з підлими людьми, якщо це необхідно для розпалювання ворожнечі серед громадян ворожої країни; перешкоджати матеріально-технічному постачанню військ противника; знецінювати традиції ворогів і підривати їхню віру у своїх богів; використовувати жінок легкої поведінки для морального розкладання ворога; не економити на купівлі інформації та підкупі шпигунів у таборі ворога [1, с. 33].

У II ст. н. е. у Китаї послідовники Сунь-Цзи вперше застосували новий прийом пропагандистського впливу – проголошення справедливого характеру війни [1, с. 33].

Вплив пропаганди на психіку воїнів і мирних громадян здійснювався і під час першої загальноєвропейської війни, яка отримала назву «Тридцятирічна війна» (1618–1648 рр.). Завдяки граверному мистецтву та друкарському верстату на службі в пропаганди були ілюстровані листівки та інформаційні листки з новинами для населення [2].

Про те, що інформаційно-психологічне середовище безпрецедентно впливає і на індивідуальну, і на масову свідомість, писали класики теорії інформаційного суспільства. Так, Г. Лассуелл у «теорії залежності» підкреслював абсолютну беззахисність людини перед маніпуляціями засобів масової інформації (ЗМІ), П. Лазарсфельд досліджував механізми впливу на індивіда через так званих лідерів громадської думки, М. Маклюен довів, що під впливом нових інформаційних технологій змінюється сприйняття людиною навколишнього світу.

Основні положення цих теорій загалом було підтверджено досвідом ХХ століття, на яке припало дві світові війни. Під час цих воєн почали активно використовуватися інформаційні технології, які здатні формувати чи змінювати переконання людей. Як писав Ф. Уебстер у своїй роботі «Теорії інформаційного суспільства», «усі три основні риси управління за допомогою інформації – надання інформації штучного глянцевого, залякування та цензура, – не кажучи вже про режим секретності, який представляє інший бік тієї ж монети, особливо виразно виявляються під час кризових ситуацій» [3, с. 209].

Однією з кризових ситуацій ХХ століття стала Перша світова війна, під час якої виникла гостра необхідність об'єднання суспільства на основі розпалювання ненависті людей до ворога, популяризації самопожертви як фактора перемоги, фанатичного патріотизму та безмежного терпіння в умовах тягот воєнного часу.

Французький професор Арно Мерсьє зазначає, що «у всіх збройних конфліктах використовуються пропаганда, «промивання мізків» та більш підступні засоби переконання, а присутність журналістів вважається необхідною на кожній стадії конфлікту. Перш ніж полетять кулі, засоби інформації служать для переконання і мобілізації; згодом вони допомагають узаконити те, що сталося, сформувати певні уявлення про перемогу та заглушити будь-яку критику» [4, с. 99].

Найважливішу роль у «промиванні мозку» обивателя під час війни грала пропаганда, успіхи якої посилювалися завдяки науково-технічному прогресу, насамперед у сфері зв'язку, і саме радіо. М. Шмиголь та Ю. Юшкевич відмічають, що «пропаганда може ставити під загрозу свободу думки та слова,

стимулювати односторонні погляди та перешкоджати критичному мисленню, а також мати великий вплив на політику та державні рішення, стимулювати розпалювання конфліктів та війни» [5, с. 99].

На службу пропаганди було поставлено всі засоби впливу на людей: новини, фотографії, кінофільми, грамплатівки, книги, проповіді, плакати, радіосигнали, щитова реклама та листівки.

Як не згадати відому у Великій Британії приказку, яку ми знаємо в такому українському викладі: «У коханні та на війні всі засоби хороші». Засоби масової інформації воюючих сторін невтомно створювали та поширювали фейки про противника. Н. Больц із цього приводу пише: «Хоча журналісти неохоче в цьому зізнаються, війна – найкраща тема для медіа. Постійно йдуть новини, усім цікаво та всіх зачіпає. Невипадково наші війська висаджуються в прайм-тайм. Люди дивляться війну в прямому ефірі, перебуваючи водночас у безпеці. Але найважливіші питання про співвідношення війни та її висвітлення в мас-медіа не можна ось так одразу критично, палаючи обуренням, перевести в глухий кут маніпуляцій. Занадто різні ефекти світових новин, щоб їх можна було просто вписати у схему легітимизації та виправдання» [6, с. 25].

Історичні події, Перша світова війна та революційні рухи першої половини ХХ століття посилили інтерес до вивчення пропаганди та впливу на масову свідомість. Основоположником наукового дослідження пропаганди є Г. Лассуелл. У своїй теорії пропаганди, яка песимістично трактує роль медіа, він об'єднав біхевіоризм і фрейдизм. Учений дійшов висновку, що в основі успіху пропаганди лежить не зміст конкретних повідомлень, а готовність свідомості середньої людини зазнати впливу. Дослідник справедливо вказував на те, що в умовах економічних та політичних криз люди більш податливі впливу пропаганди. Цілі країни стають психологічно невірноваженими та податливими до маніпулювання.

Г. Лассуелл писав, що під час Першої світової війни на територію противника скидалося до 5 млн листівок на місяць. Німці видавали газету французькою мовою, у якій публікували імена полонених французьких солдатів. Учений описав стратегії, які застосовувалися обома сторонами збройного конфлікту: стратегію поділу ворога (робилася спроба відокремити Австро-Угорщину від Німеччини), стратегію деморалізації ворога (розповсюджувалася інформація про висадку багатомільйонного американського десанту на територію Франції); стратегію підкреслення жорстокості ворога (німецькі солдати звинувачувалися у звірствах стосовно бельгійських дітей).

Час показав, що Г. Лассуелл дещо перебільшував силу пропаганди як «чарівної кулі», яка завжди потрапляє в ціль – свідомість кожної людини. Як відомо, засобам масової інформації він приписував роль шприца, який упорскує кожній людині дозу інформаційного впливу. Однак навряд чи сьогодні ми можемо погодитися із твердженням Г. Лассуелла про те, що вплив тих самих сигналів-повідомлень засобів масової комунікації викликає однакові реакції у всіх людей. Так, О. Караман слушно вважає, що «не всі люди стають об'єктом інформаційно-психологічного впливу, а тільки люди з низьким рівнем розвитку психологічної стійкості, критичного мислення та установок» [7].

Помилка Г. Лассуелла була наслідком його ідеї про те, що в основі єдності реакцій лежить єдність ірраціональних людських інстинктів, які він розглядав відповідно до постулатів психоаналітичної концепції З. Фрейда. Ефективна пропаганда пробуджує інстинкти людини, а її головне завдання – об'єднувати та мобілізувати суспільство.

З часом Г. Лассуелл переглянув свою теорію, поставивши під сумнів непереборну силу пропаганди: «У Великому Суспільстві більше немає можливості спаяти воєдино роз'єднаність індивідів у горні бойового танцю, потрібен новий і тонший інструмент, щоб спаяти тисячі й навіть мільйони людей в єдину масу ненависті, волі та надії» [8]. Він запропонував новий підхід, згідно з яким обрушувати на людей силу пропаганди не так ефективно, як це вважалося раніше. Людей потрібно обережно та поступово готувати до прийняття нових ідей та образів. І тому треба створювати символи, а людей вчити пов'язувати з ними конкретні емоції. У результаті повинні вийти, за Лассуеллом, колективні або еталонні символи [8].

Уже в 1927 році вчений вважав пропаганду «управлінням колективними аттитюдами у вигляді маніпулювання значимими символами». Оцінка пропаганди не вкладається в рамки етики, тому що її не можна назвати доброю чи поганою. Пропаганда – це масове переконання, спосіб зміни поглядів людей, нав'язування політичних міфів.

Для Г. Лассуелла пропаганда – такий самий інструмент політики, як дипломатія, економічні важелі та збройні сили. Завдяки пропаганді заощаджуються матеріальні витрати на світове панування.

Підхід Г. Лассуелла, згідно з яким засоби масової комунікації та пропаганди викликають однакові реакції в людей, згодом був переглянутий.

Так, П. Лазарсфельд запропонував теорію «лідерів думок», які, будучи авторитетними представниками суспільства, виступають посередниками між засобами масової комунікації та індивідом. Вони можуть блокувати вплив пропаганди. У той самий час у результаті проведених досліджень було з'ясовано, що згуртованість є чинником здатності групи протистояти пропаганді. Чим нижчий рівень згуртованості групи, тим вищий рівень податливості людей для інформаційного впливу.

У теорії П. Лазарсфельда людина – це не відокремлений «атом», а член неформальних об'єднань, які впливають на його свідомість і поведінку [8].

Друга світова війна вдосконалила інформаційно-психологічні технології. Збройні сили США отримали спеціальну методичку «Вступ до психологічної війни», у якій пропаганда ділилася на «білу» – для своїх, і «сіру» для ворога.

Слід зазначити, що сучасні підходи до визначення сутності інформаційної війни мало змінилися порівняно з минулими. Але вдосконалилися її технічні можливості. Також інформаційна війна досліджується в контексті збройного конфлікту як процес, спрямований на придушення дій противника. Як слушно вважає О. Кіндратець, «у психологічній війні вплив на громадян іншої держави здійснюється з метою зміни ціннісних орієнтацій, поглядів, стереотипів, поведінки в період підготовки до війни та під час війни («традиційної», «холодної» чи «гібридної»); з метою створення в країні-жертві майбутньої агресії «п'ятої колонії» тощо» [9, с. 85].

У 70-х роках ХХ ст. інформаційно-психологічна війна стала самостійним явищем. У 1976 р. американський фізик Томас Рон у звіті «Системи зброї та інформаційна війна», який він зробив для компанії «Boeing», вводить у науковий та практичний обіг поняття «інформаційна війна». Хоча, як ми з'ясували вище, технології цілеспрямованого впливу на психіку воїнів були відомі давно.

В умовах демократизації суспільства відкриваються його інформаційні кордони. А це означає, що все більш доступними для негативного зовнішнього інформаційного впливу стають масова свідомість, соціальна психіка, мораль та моральність як головні цілі інформаційно-психологічних ударів.

З розвитком психології з'явилися нові механізми маніпуляції людьми, зокрема, цілий напрямок військових та політичних технологій, заснованих на спотворенні інформації. Однак лише масове поширення Інтернету дозволило отримати універсальний спосіб впливу на психіку індивіда. Інтернет став центральною ланкою ланцюга, що поєднав інформаційну та психологічну війни.

Сучасні психологічні технології здатні впливати на психіку, минаючи свідомість. У результаті людина втрачає можливість приймати логічно обґрунтовані рішення. Отже, виявляється під чужим впливом. І. Жаровська та Н. Ортинська пишуть, що «особливістю інформаційної війни є не тільки те, що вплив здійснюється з використанням новітніх засобів, а й те, що це невідконтрольний ресурс, який дуже слабо піддається правовій регламентації, тому активно застосовує неправдиву, перекручену інформацію як засіб маніпуляції свідомістю» [10, с. 61].

Нині створено багато нових засобів впливу на психіку людей, управління їх поведінкою. Особлива небезпека інформаційно-психологічного впливу на індивіда в тому, що він цього не усвідомлює та вважає свої дії прийнятими самостійно, без тиску ззовні. Дослідники вказують на те, що інформаційно-психологічний вплив небезпечніше за інформаційно-технічний, оскільки спрямований на свідомість людей і має більше охоплення аудиторії. Занепокоєння вчених викликає і той факт, що важко спрогнозувати характер наслідків інформаційно-психологічного впливу, а отже, і важко протидіяти йому [11].

Медики говорять про небезпеку ІПВ для психічного здоров'я. У результаті психіатричної практики фіксуються зміни психіки, психічного здоров'я, які проявляються в неадекватному сприйнятті світу у свідомості людини [12].

Більше того, усе це може призвести до деградації особистості, яка спускається з вищих позицій (соціальні та духовні потреби) піраміди потреб А. Маслоу до нижчих (фізіологічні потреби).

Щоправда, за даними зарубіжних джерел, стійких та прогнозованих способів управління колективною поведінкою людей поки що не знайдено, але такі дослідження ведуться. У пресі досі періодично з'являється інформація про американський проєкт «МК-ультра», який тривав із квітня 1953 року до кінця 1960-х років і включав дослідження хімічних речовин, що впливають на психіку людини. Є інформація і про аналогічні програми у Франції, Японії та інших країнах. Досягнення в цій галузі такі, що вже зараз можна говорити про ефективність зомбування (програмування поведінки, діяльності) окремих людей.

Нині в науковій літературі накопичилося чимало визначень інформаційно-психологічної війни. Наприклад, на думку В. Петрика, це «вид протистояння між суб'єктами з використанням інформаційно-психологічних впливів на свідомість / підсвідомість людини, у результаті чого вона б здійснювала потрібні дії з метою досягнення односторонніх воєнних, соціально-політичних чи економічних переваг над супротивником» [13]. На погляд Н. Лікарчук, «інформаційно-психологічні технології характеризуються застосуванням методів дезорганізації держави, що порушує її політичну систему, систему управління органами державної влади та функціонування громадянського суспільства» [14].

Як і у війнах минулого століття, у російсько-українській війні інформаційно-психологічний вплив також залишається найважливішим чинником перемоги над супротивником, якого не можна недооцінювати. Напад росії на Україну супроводжувався шквалом фейкових новин, які «були запущені з провідних тамтешніх телеканалів, які досі активно використовують пропагандистські матеріали для виправдання агресії» [15, с. 85]. Так, «за даними Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації

України, починаючи з 24 лютого 2022 року, росія здійснила 796 кібератак на різні об'єкти: найбільше атакують уряд і місцеві органи влади, оборонний, фінансовий, енергетичний сектори, транспортну інфраструктуру та телекомунікаційну галузь. Кібератак зазнавала і низка українських медіа» [16].

Ще в V столітті до н. е. відомий давньогрецький поет-драматург Есхіл стверджував, що «на війні правда – перша жертва». Істинність цього твердження доведена всією історією воєн уже протягом 26 століть.

О. Данильян і О. Дзьобань звертають увагу на те, що «цілі й завдання інформаційно-психологічної зброї, застосовуваної росією, набувають деструктивних ознак, стають засобом психологічного знищення суперника, його дезорганізації та дискредитації, а водночас – засобом захисту від загроз власній безпеці, мобілізації прихильників та розширення сфер впливу на міжнародній арені» [17].

Усі органи державної влади України, Офіс Президента, Міністерства оборони та внутрішніх справ, українські журналісти стали єдиним високопрофесійним інформаційним фронтом проти російської пропаганди та агітації [18, с. 92]. Завдання України – протидія та викриття фейкової інформації, яку росія поширює про нашу країну за кордоном. Адже від міжнародного іміджу України залежить її багатоаспектна підтримка з боку закордонних партнерів. Крім того, не менш важливим завданням є роз'яснювальна робота серед власного населення щодо того, як слід реагувати на ворожі інформаційно-психологічні дії.

О. Євдокімова, аналізуючи ситуацію на сході України 2014 р., констатувала «дуже низький ступінь готовності сучасного українського суспільства чинити активний опір будь-яким спробам маніпулювання суспільною свідомістю, оскільки в масовій свідомості громадян ще тільки формується розуміння масштабу цієї загрози, яку можуть нести сучасні комплексні технології прихованого інформаційно-психологічного впливу, що використовуються в політичних цілях» [19]. Однак сьогодні можна сказати, що загалом українці проходять випробування «російською пропагандою» успішно і не такі податливі, як раніше, до впливу її фейків, які вкидаються в український інформаційний простір.

Критичний настрій українців щодо інформаційно-психологічних операцій (ІПСО) противника формується методами медіаосвіти. Оцінюючи роль медіаграмотності під час війни, фахівці вказують на те, що тільки медіаграмотна людина здатна опрацьовувати реальність [20]. Набуває здатності критично оцінювати новини, перевіряти джерела інформації, не поширювати неперевірену інформацію, користуватися інформацією з багатьох джерел та вміти її зіставляти та аналізувати.

Звідки ж українці одержують новини? За даними опитування, яке з 19 до 24 травня 2022 року провів Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) на замовлення Громадянської мережі ОПОРА, соціальні мережі використовують 76,6 % українців, 66,7 % – телебачення, 61,2 % – інтернет, за винятком соцмереж. Соціологи пояснюють такі результати зростанням потреби в більш оперативних джерелах інформації [21].

Про збільшення кількості українців, які користуються інтернетом, свідчать нещодавно отримані результати дослідження КМІС, проведеного за підтримки UNDP та Швеції. «За рік частка українців, які користуються інтернетом щодня, зросла з 72 % до 80 %. Починаючи з 2021 року, цей показник збільшився більш ніж на 10 %», – ідеться в прес-релізі КМІС за підсумками дослідження [22]. На окремий розгляд заслуговує феномен Телеграм-каналів, які стали особливо популярними серед українського населення під час війни.

Усі країни вживають заходи щодо боротьби з дезінформацією. Так, Державний департамент США повідомив про запуск нового механізму боротьби з дезінформацією – «Систему протидії маніпуляціям інформацією з боку іноземних держав», яка, зазначають у Держдепі, «спрямована на вироблення спільного розуміння цієї загрози та встановлення спільного набору дій, за допомогою яких Сполучені Штати разом із союзниками та партнерами можуть розробити скоординовані відповіді на маніпулювання інформацією та захистити вільні й відкриті суспільства» [23].

4 жовтня 2023 р. медіарегулятори Латвії, Литви, Польщі, Румунії та України у Варшаві підписали Декларацію про співпрацю і взаємну підтримку в боротьбі з дезінформацією. Метою Декларації є зусилля щодо протидії дезінформації, пропаганді, насамперед російської, у суспільствах цих країн. Голова Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення Ольга Герасим'юк вважає, що «ця подія є чітким виявом спільної відповідальності й рішучості країн Східної Європи боротися з викликами, які ставлять перед нами дезінформація та російська пропаганда. Історія ще раз доводить, як пропаганда, побудована на викривленні реальності, може впливати на суспільство та бути ключовим інструментом у руках тих, хто прагне контролювати думки громадян» [24].

Висновки. Проаналізувавши технології інформаційно-психологічного впливу на громадську думку під час Першої світової війни, Г. Лассуелл дійшов висновку, що держава має використовувати пропаганду з метою об'єднання громадян та виховання в них патріотизму. В умовах війни завдання пропаганди полягає у створенні ненависного образу ворога. Завдяки дослідженням П. Лазарсфельда на початку 50-х років XX століття накопичилася велика база даних, яка спростовувала теорію про безмежну владу

медіа. З'ясувалося, що люди демонструють високий рівень винахідливості, щоб не піддатися впливу ЗМІ. А ЗМІ, у свою чергу, не руйнують, а навпаки, посилюють тенденції, які існують у суспільстві.

На основі аналізу наукової літератури зроблено висновок про те, що загальноприйнятого визначення інформаційно-психологічної війни поки що не існує. Автори наявних визначень наголошують на різних аспектах цього поняття. На наш погляд, інформаційно-психологічна війна – це синтез інформаційних та психологічних технологій, спрямованих на індивідуальну, групову та масову свідомість людей з метою зміни їхніх поглядів, думок, установок, моделей поведінки.

Порівняльний аналіз інформаційно-психологічного впливу у двох світових війнах ХХ ст. показав, що пропагандистські методи, спираючись на досягнення психологічної науки, ставали все більш досконалими та витонченими. У розпорядженні пропагандистських органів протиборчих сторін були найкращі журналісти, фахівці в галузі лінгвістики та графіки. На пропаганду виділялися величезні бюджети. Вона була спрямована як на війська противника, так і на мирних громадян.

Під час Другої світової війни в Німеччині успіхи геббельсівської пропаганди визнавалися не менш важливими, ніж успіхи військові, економічні та дипломатичні.

У російсько-українській війні 2022 р. противник маніпулює інформацією, використовуючи технології психологічного впливу, спрямовані на військових та мирних громадян. Їх мета – зниження бойового духу захисників України та створення панічних настроїв серед населення.

Таким чином, є гостра необхідність захисту громадян в інформаційному просторі. Основним засобом, здатним допомогти людям набутти емоційну стійкість і не піддаватися психологічному впливу, є медіаграмотність.

Перспективами подальшої розробки даної теми є продовження дослідження психологічного впливу на людину та суспільство на основі нових знань у галузі соціальної психології з метою навчитися його розпізнавати та контролювати.

Література:

1. Марунченко О.П. Інформаційна війна в сучасному політичному просторі : дис. ... канд. політ. наук. спец. 23.00.02. Південноукраїнський національний педагогічний унів. ім. К.Д. Ушинського. Одеса, 2013. 208 с.
2. Народження пропаганди. Інформаційна війна п'ятсотрічної давнини. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/06/3/155758/>
3. Theories of the Information Society, Second Edition. By Webster, Frank, New York : Routledge, 2002. 304 p.
4. Mercier A. Guerre et medias: permanences et mutations. *Raisons politiques*. 2004. № 13. Р. 97–109.
5. Шмиголь М.Ф., Юшкевич Ю.С. Пропаганда в інформаційному суспільстві: філософський аналіз. *Перспективи*. 2023. № 1. С. 99–103.
6. Ботьц Н. Абетка медіа / за заг. ред. В.Ф. Іванова ; переклад з нім. В. Климченка. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2015. 177 с.
7. Караман О.Л. Інформаційна війна на сході України: сутність та механізми : матеріали доповідей та повідомлень міжнародної науково-практичної конференції «Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів». URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/27669/1>
8. Lasswell Harold D. Propaganda Technique in the World War. URL: <https://books.google.com.ua/books>
9. Кіндратець О. Психологічна війна як елемент гібридної війни. *Політичне життя*. 2021. № 1. С. 84–88.
10. Жаровська І., Ортинська Н. Інформаційна війна як сучасне глобалізаційне явище. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2020. Т. 7. № 2. С. 56–61.
11. Кобільник Б.Ю., Гізун А.І. Роль інформаційно-психологічних впливів в інформаційній війні. Актуальні задачі і досягнення в галузі кібербезпеки : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 23–26 листопада 2016 р.). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/84825493.pdf>
12. Маркова М.В. Інформаційно-психологічна війна як нова загроза здоров'ю населення України: реальність небезпеки та напрями протидії. URL: <https://health-ua.com/article/5219-nformatcjnopsihologchna-vjna-yak-nova-zagroza-zdorovyu-naseleण्या-ukrani-re>
13. Петрик В. Сутність інформаційної безпеки держави, суспільства та особи. *Юридичний журнал*. 2009. № 5. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3222>
14. Лікарчук Н. Викривлення інформації як технологія впливу на систему управління. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2020. № 6. С. 216–225. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.6.2020.218792>
15. Патлашинська І.В. Сучасна російсько-українська інформаційна війна: завдання, методи та особливості використання. *Регіональні студії*. 2022. № 28. С. 84–87.
16. Трансформація сфери медіаграмотності в умовах повномасштабної війни в Україні. Аналітичний звіт. Лютий-червень 2022 р. URL: https://filter.mkir.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/transformation-medialiteracy_ua-1.pdf
17. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Інформаційна війна у медіапросторі сучасного суспільства. *Вісник НІОУ імені Ярослава Мудрого*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2022. № 3 (54). С. 11–29.
18. Сіленко А.О. Роль засобів масової інформації в інформаційній війні. *Сучасні політичні процеси: глобальний та національний виміри* : матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 30 листопада 2023 р.) / за заг. ред. С.В. Ківалова. Одеса, 2023. 238 с.
19. Євдокімова О.О. Інформаційно-психологічні впливи в умовах соціальної аномії. *Право і безпека*. 2015. № 4 (59). С. 6–10.
20. Медіаграмотність в Україні: як нам перемогти колоніальний дискурс. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/31624/2023-04-08-mediagramotnost-v-ukraini-yak-nam-peremogty-kolonialnyy-dyskurs/>

21. Снопко О. Дивимося, читаємо, слухаємо: як змінилося медіаспоживання українців в умовах повномасштабної війни. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/06/22/7353987/>
22. Стала відома кількість українців, які щодня користуються інтернетом. URL: <https://itechua.com/news/247321>
23. Російські фейки про «прикраси, яхти та вілли» Зеленських працюють проти допомоги Україні у США, – дослідник із дезінформації. URL: https://www.holosameryky.com/a/risiiski_feiky-pro-prykrasy-jahty-ta-villy-zalenskoho-praciuuut-proty-dobomogy-ukraini/7447397.html
24. П'ять східноєвропейських медіарегуляторів докладатимуть спільних зусиль для боротьби з дезінформацією на національному і міжнародному рівнях. URL: <https://webportal.nrada.gov.ua/p-yat-shidnoyeuropejskyh-mediaregulyatoriv-dokladatymut-spilnyh-zusyl-dlya-borotby-z-dezinformatsiyeu-na-natsionalnomu-i-mizhnarodnomu-rivnyah/>

References:

1. Marunchenko, O.P. (2013). Informatsiina viina v suchasnomu politychnomu prostori: dys. ... kand. polit. nauk. Spets. 23.00.02 [Information war in the modern political space: thesis of the candidate of political sciences. Specialty 23.00.02]. Pivdenoukrainskyi natsionalnyi pedahohichnyi univ. im. K.D. Ushynskoho. Odesa. 208 s. [in Ukrainian].
2. Mustafin, O. (2024). Narodzhennia propahandy. Informatsiina viina piatsotrichnoi davyny [The birth of propaganda. A five-hundred-year-old information war]. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/06/3/155758/> [in Ukrainian].
3. Webster, Frank (2002). Theories of the Information Society, Second Edition. New York: Routledge. 304 s.
4. Mercier, A. (2004). Guerre et medias: permanences et mutations. *Raisons politiques*, 13, 97–109.
5. Shmyhol, M.F., Yushkevych, Yu.S. (2023). Propahanda v informatsiinomu suspilstvi: filosofskyi analiz [Propaganda in the information society: a philosophical analysis]. *Perspektyvy*, 1, 99–103 [in Ukrainian].
6. Bolts, N. (2015). Abetka media [Media alphabet]. Za zahal. red. V.F. Ivanov; pereklad z nim. V. Klymchenka. Kyiv: Akademiia ukrainskoi presy, Tsentr vilnoi presy. 177 s. [in Ukrainian].
7. Karaman, O.L. (2019). Informatsiina viina na skhodi Ukrainy: sutnist ta mekhanizmy [Information war in the east of Ukraine: essence and mechanisms]. *Materialy dopovidei na povidomlen mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Sotsiologhiia ta sotsialna robota v umovakh natsionalnykh ta rehionalnykh vyklykiv"*. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/27669/1> [in Ukrainian].
8. Lasswell, Harold D. Propaganda Technique in the World War. URL: <https://books.google.com.ua/books>
9. Kindratets, O. (2021). Psykholohichna viina yak element hibrydnoi viiny [Psychological warfare as an element of hybrid warfare]. *Politychne zhyttia*, 1, 84–88 [in Ukrainian].
10. Zharovska, I., Ortynska, N. (2020). Informatsiina viina yak suchasne hlobalizatsiine yavyshe [Information warfare as a modern globalization phenomenon]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Seriya "Yurydychni nauky"*, 7 (2), 56–61 [in Ukrainian].
11. Kobilyuk, B.Iu., Hizun, A.I. (2016). Rol informatsiino-psykholohichnykh vplyviv v informatsiinii viini. Aktualni zadachi i dosiahnennia v haluzi kiberbezpeky [The role of information and psychological influences in information warfare. Actual tasks and achievements in the field of cyber security]. *Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii 23-26 lystopada 2016 r., m. Kropyvnytskyi*. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/84825493.pdf> [in Ukrainian].
12. Markova, M.V. (2016). Informatsiino-psykholohichna viina yak nova zahroza zdoroviu naselennia Ukrainy: realnist nebezpeky ta napriamy protydyi [Information and psychological warfare as a new threat to the health of the population of Ukraine: the reality of the danger and countermeasures]. URL: <https://health-ua.com/article/5219-nformacjnopsihologchna-vjna-yak-nova-zagroza-zdorovyu-naselennya-ukrani-re> [in Ukrainian].
13. Petryk, V. (2009). Sutnist informatsiinoi bezpeky derzhavy, suspilstva ta osoby [The essence of information security of the state, society and the individual]. *Yurydychnyi zhurnal*, 5. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3222> [in Ukrainian].
14. Likarchuk, N. (2020). Vykryvlennia informatsii yak tekhnologhiia vplyvu na systemu upravlinnia [Distortion of information as a technology of influence on the management system]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty*, 6, 216–225. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.6.2020.218792> [in Ukrainian].
15. Patlashynska, I.V. (2022). Suchasna rosiisko-ukrainska informatsiina viina: zavdannia, metody ta osoblyvosti vykorystannia [Modern Russian-Ukrainian information war: tasks, methods and features of use]. *Rehionalni studii*, 28, 84–87 [in Ukrainian].
16. Dutsyk, D., Orlova, D., Budivska, H. (2022). Transformatsiia sfery mediahramotnosti v umovakh povnomasshtabnoi viiny v Ukraini. Analichnyi zvit [Transformation of the field of media literacy in the conditions of a full-scale war in Ukraine. Analytical report]. URL: https://filter.mkp.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/transformation-medialiteracy_ua-1.pdf [in Ukrainian].
17. Danylian, O.H., Dzoban, O.P. (2022). Informatsiina viina u mediaprostori suchasnoho suspilstva [Information warfare in the media space of modern society]. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Seriya: Filosofiia, filosofiia prava, politologhiia, sotsiologhiia*, 3 (54), 11–29 [in Ukrainian].
18. Silenko, A.O. (2023). Rol zasobiv masovoi informatsii v informatsiinii viini [The role of mass media in the information war]. *Suchasni politychni protsesy: hlobalnyi ta natsionalnyi vymir: materialy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii*. Odesa. 238 s. [in Ukrainian].
19. Yevdokimova, O.O. (2015). Informatsiino-psykholohichni vplyvy v umovakh sotsialnoi anomii [Informational and psychological influences in conditions of social anomie]. *Pravo i bezpeka*, 4 (59), 6–10 [in Ukrainian].
20. Bortnik, E. (2023). Mediahramotnist v Ukraini: yak nam peremohty kolonialnyi dyskurs [Media literacy in Ukraine: how to defeat the colonial discourse]. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/31624/2023-04-08-mediagramotnist-v-ukraini-yak-nam-peremogty-kolonialnyy-dyskurs/> [in Ukrainian].
21. Sнопко, О. (2022). Dyvymosia, chytaiemo, slukhaiemo: yak zminylosia mediaspozhyvannia ukraintiv v umovakh povnomasshtabnoi viiny [We watch, read, listen: how the media consumption of Ukrainians changed in the conditions of a full-scale war]. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/06/22/7353987/> [in Ukrainian].
22. Skarbyk, P. (2024). Stala vidoma kilkist ukraintiv, yaki shchodnia korystuiutsia ynternetom [The number of Ukrainians who use the Internet every day has become known]. URL: <https://itechua.com/news/247321> [in Ukrainian].

23. Shynkarenko, I. (2024). Rosiiski feiky pro “prykrasy, yakhty ta villy” Zelenskykh pratsiuiut proty dopomohy Ukraini u SShA, – doslidnyk iz dezinformatsii [Russian fakes about Zelensky’s “jewelry, yachts and villas” work against US aid to Ukraine, a disinformation researcher]. URL: https://www.holosameryky.com/a/risiiski_feiky-pro-prykrasy-jahty-ta-villy-zalenskoho-praciuiut-proty-dobomogy-ukraini/7447397.html [in Ukrainian].

24. National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting (2023). Piat skhidnoievropeyskykh mediarehulatoriv dokladatymut spilnykh zusyl dlia borotby z dezinformatsiieiu na natsionalnomu i mizhnarodnomu rivniakh [Five Eastern European media regulators will make joint efforts to fight disinformation at the national and international levels]. URL: <https://webportal.nrada.gov.ua/p-yat-shidnoyevropejskyh-mediaregulyatoriv-dokladatymut-spilnyh-zusyl-dlya-borotby-z-dezinformatsiyeu-na-natsionalnomu-i-mizhnarodnomu-rivnyah/> [in Ukrainian].